

ALPER AKÇAM

CİLAVUZ'DAN GEÇERKEN...*

Çocukluk masalımın en sevdiğim uğrak yeriydi Cilavuz... 1950'ler sonlarıydı... Burunlu otobüslerin buğulu camlarında merakla beklerdim... Ya da karasöründe koyunların, kuzuların, eli dirgenli, başı tavşallı köylülerin arasında dağ rüzgârlarından korunmaya çalıştığım kamyonların soluk soluğa dönüp geldikleri bir dereye, rengârenk kır çiçekleri arasında onlarca metre yüksekten düşen kar sularının berraklığından, "Suuçan" dan hemen sonra beliriverirdi önümde. Gözlerimi sonuna kadar açar, kırmızı saçlı kocaman çatıları, üç katlı taş yapılarıyla, çevresindeki ulu söğütlerle karşımda duran o masalı an be an solumaya, her ayrıntısıyla belleğime yerleştirmeye çabalardım. Hep şen ve alaycı bir tınıyla seslenen yüzlerce karganın bitmeyen şarkıları eşlik ederdi tabloya...

Anamın ve babamın okuluydu Cilavuz... İkisi de oradaki o taş yapılarda, Cilavuz Köy Enstitüsü'nde okumuşlar, öğretmen olarak yetişmişler ve orada tanışıp evlenmişlerdi. Dursun Akçam'ın oraya ulaşma kavgasında, Ölçek köyünden Ardahan 23 Şubat İlkokulu'na kadar çarıklı ayaklarla yürünmüş on dört kilometrelik yoldan sonra tam üç kez dilenci tanısıyla okul bahçesinden kovalanmak, ancak dördüncü kez zamanın aydınlık bilinçli öğretmenlerinden birisinin yardımıyla dördüncü sınıftan başlamayı hakettiği okulu bitirdikten sonra da "kasaba ilkokulu çıkışlı" olduğu için Cilavuz Köy Enstitüsü'ne alınmamak da vardı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e mektup yazmıştı Ölçek köyünün "Ölü Ekmeği" ardındaki hırçın, yılmaz çocuğu. "Kaçakaçlık" ta, yalın ayakla karlı derelerde çocuğunu sırtındaki heybede günlerce taşıyarak düşmandan kaçmış, onca çileye, açlığa karşın, sofrasındaki bir lokmayı kapısını her çalanla bölüşmeyi yaşam

sevincine katmış, yüzündeki gün yanığı kırıksıklıklarda dünyanın en sevecen gülüşlerini hiç eksik etmemiş Anadolu anası Seyhat'tan almıştı gücünü...

Mektubun yankısı, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un kendi el yazısıyla Dursun Akçam'a ulaşmıştı.

"Sevgili Oğlum Dursun,

Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e yazdığım mektubu aldım. Direnişini yürekten kutlarım. 23 Şubat ilkokulundan alacağım diploma ile Cilavuz Köy Enstitüsü direktörü Halit Ağanoğlu'na başvurursan dileğin yerine getirilecektir. Başarılar diler, gözlerinden öperim.'

İsmail Hakkı TONGUÇ

İlköğretim Genel Müdürü"

Perihan Akçam'daysa çok başka bir masal dile geliyordu... On bir yaşında yetim bir kız çocuğu olarak Hanak'tan Ardahan'a kadar olan on beş kilometreye yakın yolu sırtındaki tahta bir bavulla yürümek, Ardahan'dan sonra öğretmenlerin kendisini teslim ettikleri "postacı amca"nın terkinde, at üstünde yolculuğu sürdürmek, yol üzeri, "Yayla Karakolu"ndaki bir handa dağ köylülerinin dayanışmacı korumasında geceleme ve ancak ertesi gün akşamüzeri Cilavuz'a ulaşabilmek... Cilavuz'da döneminin dünya klasiklerini okuyacak, Cilavuz'da kar üstünde kayak kaymanın, mandolin çalmanın yanında inek sağmayı, dikiş dikmeyi, eşit ve özgür cinsin bir bireyi olarak yaşamla kavga etmeyi, onu yeniden üretmeyi öğrenecekti o yetim kızcağız. Görev yerlerinde, öğrencilerinin başındaki bitleri hiç yüksünmeden elleriyle ayıklayacak, önlüklerini dikecek, okul duvarlarını badana edecekti...

Sonra, zaman geçecekti aradan... Yıllar, çok uzun yıllar... Ne kavgalar, ne altüstlükler geçirecekti koca ülke ve Akçam ailesinin bireyleri... En başta hiç bitmeyen savaşımalar... Yargılanmalar, tutuklanmalar, görevden alınmalar, sürgünler, işkenceler... Ve çok uzak bir ülkede yaşayan oğullardan birisi, baba Dursun çarıklarıyla geldiği Kafdağı'nın ardına yalınayak dönüp gittikten sonra, büyük ağabeyine bir elektronik mektup postalayacaktı, içindeki bir yazıyla, acaba diye soran kuşkularla... Mektup ekindeki yazıda gazeteci Engin Ardıç'ın bir köşe

yazısı vardı: “Köy Enstitüleri faşist bir müessesedir” diyordu Engin Ardıç.

Halkevlerinin de “faşist bir kurum” olduğunu söylüyordu... Bir sonraki yazısında da kaynağını veriyordu: Asım Karaömerlioğlu'nun “Orada Bir Köy Var Uzakta” adlı yapıtı Engin Ardıç için esin kaynağı olmuştu, övgüyle söz ediyordu kitaptan.

Karaömerlioğlu, ABD'de, Ohio State'de tarih doktorası yapmıştı. Ona göre, “Erken Cumhuriyet Dönemi” kültür ve eğitim politikalarını yönlendiren köycü söylemin arkasında, köylü ayaklanması korkusu ve sanayileşme sonucu oluşabilecek işçi sınıfının olası tehlikelerinden korunabilmek kaygısı vardı!

Karaömerlioğlu'nun bu bakış açısını paylaşan daha nice ünlü yazarlar, düşünürler yer alıyordu hemen yanibaşında... Nobel ödüllü ünlü yazarımız Orhan Pamuk çok önceden katılmıştı ona. “(...) toplumun geçmişindeki tasavvufi veya manevi değerler de modernleşme çabası ile, Atatürk reformları ile yıkılınca, Cumhuriyet döneminin kuşakları sanatın kendisi için yapılabileceğini düşünmeyi bile bir skandal olarak kabul eder oldu.” (O.

Pamuk, Kitaplık dergisi, Kasım Aralık 2002, sayı 56, söyleşi, s. 114). Edebiyat Eleştirmenimiz Orhan Koçak, Cumhuriyet kültür politikalarıyla ilgili

değerlendirmesinde “yeniye ancak eskiyi silmekle, aşağılamakla kurabileceğini düşünür”

(Orhan Koçak, Defter sayı 31, s 89) yorumunu yapar. “1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları” başlıklı yazısında (Kemalizm cildi, İletişim Yayınları), 1923-1938 arasını bir “tasfiye” dönemi, 1938-1950 arasını ise “görelî restorasyon” olarak değerlendirir.

Koçak'a göre 1950, Demokrat Parti iktidarından sonra devlet kültür ve eğitim politikalarının belirleyicisi olmaktan vaz geçmeye başlamıştır! Hasan Bülent

Kahraman, Kemalizm eleştirisi yaptığı “Türkiye'de Kültürel Söylem Kurguları:

Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği” adlı yazısına başlarken Cumhuriyet

kültürünün “ilkın çok ciddi bir kopuşla” oluştuğunu belirtir (H. B. Kahraman, Doğu

Batı Dergisi, 1999, Sayı: 9, s. 135.) Listeye İletişim Yayınları'nın “Kemalizm”

cildindeki yazısında, “Kemalist ideolojiyi taşıyan edebiyat kanonu”ndan söz eden Ömer

Türkeş de katılır. Ahmet İnel'den Murat Belge'ye uzanan “kanon”da Taha Parla,

Ziya Gökalp'in paltosundan hem barışçı, dayanışmacı solidarizmi, hem CHP, DSP,

ANAP, DYP'yi, hem faşist MHP'yi çıkaran "Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm" yapıtıyla yer alır.

Hollandal Türkolog Erik Jan Zürcher'in Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (İletişim Yay.) ile Fransız tarihçi Etienne Copeaux'un "Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine" (İletişim Yay.) adlı yapıtıyla bizim yazarlarımızın "Erken Cumhuriyet Dönemi" kültür ve eğitim politikaları değerlendirmeleri arasında birçok koşutluk bulunur. Kitabı kısa zamanda yirmi baskı yapmış, birçok üniversitemizde kaynak kitap olarak okutulmuş Erik Jan Zürcher'e göre, II. Abdülhamit, "gelenekçi bir modernist"tir! Said-i Nursi de "modernist" bir düşünür olarak onun Cumhuriyet tarihi değerlendirmesinde yerini almıştır. Latin harflerini kabul eden ve Batılı hukuku uygulamaya koyan Mustafa Kemal ise, kadınlara verdiği kimi haklarla, yaptığı yeniliklerle aile hayatına müdahale etmiş, tepeden inmeci bir politika izlemiştir! Zürcher'in ne söylemek istediğini Edward Said yıllar önce işaret etmişti zaten... Şark toplumlarının yazgısı, Batılı emperyal güçler tarafından dinsel söylem içinde yeniden kurulacaktır! Laiklik ve milliyetçilik, kendisini İslâm ile tanımlaması gereken Şark toplumlarının benimseyebileceği davranış biçimleri olamaz!...

Etienne Copeaux'un kendisini de şaşırtmış olduğunu sandığımız Cumhuriyet tarihi değerlendirmesi içinde ilginç saptamaları olacaktır. Copeaux, tarih kitapları üzerinden yaptığı araştırma sırasında, "Kemalizm'le Türk-İslâm sentezci" görüşlerin birbirinden çok ayrı olduklarını (agy, s. 120-121), "Atatürk döneminde turancılığın tüm ifade biçimlerinin yasaklandığını" (agy, s. 177), Türk-İslâm sentezcileri tarafından üzerine yoğunlaşan Malazgirt zaferinin (agy, s. 218) ve "Haçlı tehlikesi" ögesinin 1945 sonrası öne çıktığını (agy, s. 145), bu dönemden sonra tarih kitaplarında "Kemalist ideolojik düzeneğin kalmadığını" (agy, s. 157-158), 1990'lardaki tarih kitapları yazarlarının AKDHYK üyesi bulduklarını, bu yazarların özel sohbetlerinde "Kemalizm'den kurtulabilseler mutlu olacaklarını" (agy, s. 88-89) söylediklerini, tüm bu söylem karşıtlıklarının "ayrıca ders kitabı yazarlarından, yayıncısından ve seslendiği kitlenin eğitim düzeyinden bağımsız olarak, toplamında uyumlu bir söylem -altını biz

çizdik-“ (agy, s. 415) olduğunu söyleyecek, metindeki tüm sert virajları dönebilecek, bütün ayrılık ve aykırılıkların üzerini öznel bir önyargıyla örtebilecektir!

Uğur Mumcu'nun 1989 yılındaki yazılarında sözünü ettiği, ABD'nin CIA benzeri örgütü NED (National Endowment for Democracy)'den Aydınlar Ocağı'nın dergisi Yeni Forum'a gönderilmiş 50.000 dolar, dergisinde Paul Henze gibi CIA uzmanlarıyla birlikte yazılar yazan Aydın Yalçın tarafından da yadsınmayacak, *“Yeni Forum'un Türkiye'de totaliter rejimlere karşı ve demokrasininin yerleşmesiyle ilgili mücadeleye 35 yıldır sürdürdüğü katkıları desteklemek amacı güden bu yardımın gizli kapaklı hiçbir yanı yoktur”* denilecektir (aktaran, Mustafa Yıldırım, Sivil Örümceğin Ağında, s. 77).

Orhan Koçak'ın “kendiliğinden” gelişmelere açık bulduğu 70'li yıllarda kullanılmaya başlanacak tarih kitaplarına Türk-İslâm sentezci bir anlayış egemen olacaktır. 1976 tarihinde İbrahim Kafesoğlu'nun yazdığı tarih kitabına bir önsöz yazan Talim Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş, amaçlarının eğitimi “milli bir hüviyete büründürmek” olduğunu söyleyecektir (Etienne Copeaux, agy, s. 117). Talim Terbiye Kurulu'nun başkanı, önceki dönemlerin eğitimini “milli” bulmamış olmalıdır. 1994 yılından sonra da tarih kitaplarının terazisi İslâm tarihinden yana eğilecektir (Etienne Copeaux, agy, s. 119)...

Cilavuz'dan çıktığımız yolculuk üzerinde, daha çok şeyler çıkacaktır karşımıza... Sözelimi, 1996 yılında direk ABD Başkanı'na bağlı olarak oluşturulmuş ACRFA (Advisory Committee on Religious Freedom Abroad / Dış Ülkelerde Din Hürriyeti Danışma Komitesi) gibi... ACRFA, başına türban sarıp TBMM'ne girmiş ABD pasaportlu Merve Kavakçı'yı ülke ülke, şehir şehir dolaştırıp Kemalizm eleştirisi yaptıracaktır.

Babam Dursun Akçam'ın çoktan toprak olmuş bedenine, onun bıraktığı anılara olan saygımı tutsam bir kenarda, bana kendimi ve yaşamı tanıma, sorgulama olanağı sağlamış Cilavuz'un sac çatılarıyla o şen karga sesleri bırakmaz yakamı. Kırık bir jiple bir yıl içinde tam 1.2.00 köy gezmiş İsmail Hakkı Tonguç'u atam bilirim her

şeyden önce. “İlgaz ormanları içindre bir köyün yeni yapılmış çok güzel ilkokulunun önünde durduklarında yağmur yağıyordu. Okulun kapısını uzun süre çaldıktan sonra açtırabildiler. Başöğretmen olduğu anlaşılan 45 yaşlarında bir kişi, okulun bugün kapalı olduğunu söyleyerek onlara isteksizce okulu gezdirmeye başladı. Yazı masasının üzerine konmuş bir tasa tavandan su damlıyordu. (...) ‘ Çankırı M. Eğitim Müdürlüğü’ne üç kez yazdım. Yanıt bile vermediler.’ ‘-Peki siz bir şey yapamaz mısınız?’ Boz giysili, üstleri başları tozlu çamurlu bu üç kişinin kim olduklarını, ne aradıklarını anlamayan adam terslendi: ‘Ben Başöğretmenim, dam aktarıcısı değil’. Tonguç top gibi dışarı fırladı, okulun çevresini döndü, bahçenin bir köşesine dayanmış bir merdiven ve yapı işlerinden artakalmış birkaç sağlam kiremit gördü. Diğerlerinin karışmasına zaman kalmadan, merdiveni duvara dayayıp çatıya çıktı, kırık birkaç kiremiti aşağıya attı., arkadaşlarından sağlamlarını vermelerini istedi., onları yerleştirip indi. Başöğretmen bu garip kişilerin ne yaptıklarını pencereden seyrediyordu. İçeri girdiler. Tonguç adama: ‘-Dam yine akarsa, bana bildir, Çankırı’ya yazma, ben gelir damı aktarırım diyerek kartını verdi. Adam kartı okuyunca bayılacak gibi oldu.” (Sabahattin Eyüboğlu, Köy Enstitüleri Üzerine, s. 122-123)

Bin türlü olanaksızlıklar içinde emperyalizmle dişe dişe girişilmiş bir savaştan çıkmış yoksul bir ülke... Ne eğitim, ne kültür... 1924 yılında özel bir yasayla yönetsel ve parasal özerklik tanınmış Darülfünun, 1934 yılında üniversite kurulabilene kadar İstanbul’da bildiğini okuyor. “Latin harfleriyle yazı yazacağımıza kalemlerimizi kırarız” diyor “hocalar”1... Alman faşizminden kaçan, çoğunluğu solcu ve Yahudi olan, Avrupa’da en demokrat ülkelerin bile giriş izni vermekten kaçındığı bilim adamlarıyla kuruluyor üniversite... Herbirine tam üç milletvekili aylığı verilerek! Köy Enstitüleri’nden yetişmiş on yedi bin öğretmen içinden tam üç yüz yazar ve şair çıkıyor (günümüz ortalamasının tam üç yüz katı); özgür okuma saatlerinin, her sabah çekilen halayların, her cumartesi toplantısında en yetkili yerdekini eleştirebilme hakkının, köylülerle birlikte elbiseler ters çevrilerek doğaçlama oynanmış şenliklerin ürünü olarak...

Ve aydınlarımız, yanibaşımızdaki coğrafyalarda ülkeler emperyalist potinler tarafından ezilip geçilirken, bebeklerin üzerlerine bombalar yağdırılırken, insanlar intihar komandosu yapılmak için dinsel söylemlerle koşullandırılırken, Kemalizm tartışmayı birinci iş ediniyorlar...

Kal yerinde sen sevgili Cilavuz. Çürümeye yüz tutmuş, çoğu yıkılmış sac örtülü çatılarınla, harabeye dönmüş yapılarınla, karanlığa ve sessizliğe tutuklanmış sınıflarınla...

Bak! Karga sesleri hâlâ ne kadar gür, ne kadar şen ve alaycı... Yaşam, tüm tek sesli iktidarlara inat, ne kadar doğurgan, ne kadar değişken... Ve ben soluk almayı sürdürüyorum; senin sevdalın olarak, o bitmeyen kavganın içindeyim!

alperakcam@gmail.com

*Bu yazı, Alper Akçam'ın yakında kitaplaşacak olan "Anadolu Rönesansı Esas Duruşta" adlı çalışmasından derlenmiştir.